

STM 1979:1

**Metoder och problem inom Nordens musikarkeologi
Bakgrund och nuläge**

Av Cajsa Lund

© Denna text får ej mångfaldigas eller ytterligare publiceras utan tillstånd från författaren.

Upphovsrätten till de enskilda artiklarna ägs av resp. författare och Svenska samfundet för musikforskning. Enligt svensk lagstiftning är alla slags citat tillåtna inom ramen för en vetenskaplig eller kritisk framställning utan att upphovsrättsinnehavaren behöver tillfrågas. Det är också tillåtet att göra en kopia av enskilda artiklar för personligt bruk. Däremot är det inte tillåtet att kopiera hela databasen.

Metoder och problem inom Nordens musikarkeologi

Bakgrund och nuläge*

Av Cajsa Lund

Forskning rörande musik och musikbruk i det forntida Norden bör ha som mål att nå fram till förståelse av musikens art, användning och syften i fornnordiska kulturers beteendemönster och föreställningsvärldar. En sådan forskning kan förslagsvis benämnas *fornmusikantropologi* (nordisk), för att därigenom ange att den ej begränsar sig till arkeologiska arbetssätt utan också måste anlita alla slags sär- och tvärvetenskapliga metoder, som kan bedömas bidra till målsättningens uppfyllande. I väntan på en — förhoppningsvis kommande — fornmusikantropologi vikarierar *musikarkeologin* (nordisk), en ung, ännu sökande och experimenterande forskningsgren.

Benämningen musikarkeologi markerar ämnets samhörighet med såväl allmän arkeologi som musikvetenskap. Musikarkeologin delar andra musikvetenskapliga delgrenars intresse (t.ex. musiketnologins) att tränga allt längre bakåt i musikhistorien. En naturlig arbetsfördelning uppstår dock genom att varje delvetenskap primärt arbetar utifrån sina förutsättningar. Principiellt kan man säga, att medan t.ex. musiketnologin närmar sig forntiden från nutiden genom ett gradvis följande av kontinuerliga traditioner, så försöker arkeologin nå forntiden primärt utgående ifrån artefakter. Ur musikarkeologisk synvinkel skulle man kunna angripa ovan angivna mål med följande skissartade, etappindelade strategi:¹

1. Säkra ett basmaterial av potentiella ljudredskap, tillräckligt omfattande för att kunna bilda underlag för meningsfull vidarebearbetning.
2. Utvärdera och klassificera basmaterialet — geografiskt, kronologiskt, typologiskt, korologiskt.²
3. Tvärvetenskapliga teoretiska och praktiska undersökningar av större fyndgrupper och fyndkomplex.
4. Integrera musikarkeologiska resultat med resultat från andra forskningsgrenar såsom allmän arkeologi, musiketnologi, konstvetenskap, religionshistoria, lingvistik, kommunikationsteori, dansforskning.
5. Alltmer integrerad tvärvetenskaplig forskning — fornmusikantropologi.

En modell som denna utgör en teoretisk konstruktion som aldrig kommer att bekräftas av praxis. Den är också tänkt enbart som hypotetisk arbetsplan, men kan

* Till Ernst Emsheimer på 75-årsdagen 15.1.1979. — En i några formuleringar avvikande version av artikeln har publicerats i *Fornvännen* 1979:2.

¹ Viktiga bidrag till de teoretiska diskussionerna har lämnats av min make Frithjof.

² Korologi = läran om utbredningen i rummet (Hägerstrand 1953).

dock vara nyttig genom att den påminner om det orealistiska i att försöka göra allt på en gång.

Föreliggande artikel är, utöver en skissartad ämneshistorik, koncentrerad på det musikarkeologiska nuläget metoder och problem — och nuläget domineras av jakten på konkreta spår efter forntidens musikkulturer, dvs. musikarkeologin befinner sig fortfarande huvudsakligen inom etapp 1 och 2 enligt ovanstående strategiskiss.

1. Historik

1.1. Fornmusikforskningen i Norden före 1970-talet

I den tidiga fornmusikforskningen i Norden intog bronslurarna — de första påträffade 1797 — naturligt nog en särställning. Plötsligt ställdes man inför en hel grupp av uråldriga musikinstrument vilka tycktes tala om en oväntad, hög musikkultur hos våra tidiga förfäder samtidigt som de vittnade om en långt driven skicklighet på bronsgjutningens område. Dessa fynd intresserade självfallet både musikforskare och arkeologer. (Broholm 1965 och där anförd litt.) Utöver bronslurarna finns i arkeologisk litteratur också beskrivningar av många andra ljudalstrande föremål från vår forntid, t.ex. klockor (Lithberg 1914), "Balkåkratrumman" (Nerman 1937), flöjter och djurhorn (Oldeberg 1950; Vestergaard-Nielsen 1951) och "Kongemose-brummen" (Jørgensen 1956). På arkeologisidan har det dock hela tiden rört sig om isolerade punktinsatser.

Ansatser till en mera sammanhängande fornmusikforskning finner man däremot på musiksidan, och här skall i första hand nämnas musikdirektören, skriftställaren m.m. Carl Erik Södling (1819—1884). Denne visionäre pionjär tycks som den förste ha präglat de för den moderna fornmusikforskningen så fruktbara begreppen "musikarkeologi" och "tonverktyg", det förra markerande ämnets tvärvetenskapliga natur och det senare antydande en utvidgad innebörd av begreppet musik. I Svenska fornminnesföreningens tidskrifter från 1876 till 1880 kan man följa hur Södling pläderade för sina musikarkeologiska idéer. Av brist på gensvar — kanske också för att tiden ej var mogen — kom Södlings ansatser dock ej att bilda startpunkt för någon ny forskningstradition. Så sent som 1951 avvisades Södlings musikarkeologiska uppslag av Carl-Allan Moberg. Denne beskrev Södlings framställningar som alltför rudbeckianskt storvulna och menade att detta måste "ha gjort ett komiskt intryck på de närvarande arkeologerna och fornminnesforskarna av facket" (Moberg 1951 s. 41). När Södling önskade föreläsa på Arkeologiska kongressen i Stockholm 1876, avböjdes detta med motivering "att musiken ej hörde till fornforskningen" (Moberg loc.cit.). Tanken på tvärvetenskaplig forskning — i betydelsen samarbete mellan arkeologer och musikforskare — återkom först 1964 i en artikel skriven av läkaren och arkeologen, med.dr Olle Henschen-Nyman, där denne — oberoende av Södling — bl.a. åter präglade begreppet musikarkeologi.

Frånvaron av forskarsamarbete hindrade dock inte att enskilda forskare själva arbetade tvärvetenskapligt på området. Här skall främst framhållas Tobias Nor-

lind (1879—1947), vilken svarar för den mest ingående framställningen av fornnordisk musik, som hittills lagts fram från musikvetenskapligt håll. Norlind utgick från en okonventionellt vid musiksyn och utifrån denna undersökte han allt överkomligt källmaterial med tänkbar musikanknytning, ej enbart artefakter utan även ikonografiska och skriftliga källor. (Norlind 1941 och 1947.) I slutet av 1940-talet bedrev Carl Gösta Widstrand (Afrikainstitutets i Uppsala nuvarande chef) systematiska och komparativa fornmusikstudier. 1947/48 skrev Widstrand en arkeologisk trebetygsuppsats om förhistoriska musikinstrument vilken lades fram för prof. Nils Åbergs seminarium vid Stockholms högskola. Uppsatsen mottogs — enligt uppgift från Widstrand — med likgiltighet och glömdes snart bort. Bland senare insatser på området skall framhållas Gunborg O. Janzons analyser av möjliga ljudredskapsfynd från gotländsk stenålder och dessa fynds sannolika funktion i det forntida samhället. (Ohlson 1967; Janzon 1974.)

En noggrann granskning — ovan endast fragmentariskt återgiven — av den arkeologiska och musikvetenskapliga litteratur som lagts fram i Norden före 1970-talet visar, att många beaktansvärda enskilda insatser gjorts inom fornmusikforskningen utan att dessa dock strålat samman i en sammanhängande forskningstradition. De enskilda resultaten har legat så utspridda att man haft svårt att överskåda deras samlade tyngd. Därigenom har bronslurarna kommit att behålla sin oproportionerligt stora plats i helhetsbilden med intryck av att ha varit klingande unikum i en för övrigt ganska ljudfattig miljö.

1.2. Musikarkeologins utveckling i Norden under 1970-talet

År 1971 genomförde jag inventeringar i ett urval nordiska arkeologiska samlingar i syfte att granska redan kända samt spåra eventuellt förbisedda ljudredskap. Inventeringsresultaten sammanställdes och diskuterades i en trebetygsuppsats i arkeologi. (Lund 1972.) I uppsatsen föreslogs också olika tillvägagångssätt för ett fortsatt vidgat utforskande av fornnordisk musik: 1) systematiskt undersöka alla nordiska samlingar med fornfynd; 2) ompröva och/eller supplera arkeologernas tolkningar av fyndmaterialet; 3) försöka intressera arkeologer för ett vidgat musikbegrepp och därigenom stimulera till uppmärksamhet inför alla typer av föremål med ljudalstrande förmåga; 4) framlägga för musikforskare ett källmaterial så fylligt att det kunde stimulera till fornmusikforskning även på "musiksidan"; 5) popularisera ämnet och dess problem för att därigenom bl.a. kunna få fyndupplysningar från allmänheten. Som framgår av det ovan skisserade kretsar alla anförda moment kring kartläggning av artefakter. Denna kartläggning var dock tänkt att utgöra endast ett delmål i fornmusikforskningens målsättning, vilken på sikt skulle vara att försöka få en helhetsbild av den fornnordiska människans klangvärld och denna klangvärlds integrering i det totala levnads-mönstret.

Det inventeringsarbete som låg till grund för ovan omtalade uppsats visade sig få flera positiva följder utöver de konkreta fyndresultaten. Ämnet som sådant fick oväntat stort gehör hos t.ex. många museimänniskor i Norden. Detta var inte bara till stor hjälp under själva inventeringarna utan resulterade också i kontaktpersoner, vilka har fortsatt att bistå mig med värdefulla uppslag och som

även själva har tagit egna forskningsinitiativ på området. Inventeringsresultaten som sådana fick spridning genom tidskriften *Skalk* (Lund 1973) samt den år 1974 av Musikmuseet i Stockholm producerade utställningen "Klang i flinta och brons". (Lund 1974a, b.) I samband med denna utställning — men oberoende av föregångare — döptes forskningsgrenen för tredje gången till musikarkeologi.

År 1975 inledde samma museum sitt ännu pågående projekt Riksinventeringen (RI), med syfte att inventera och undersöka landets bestånd av äldre musikinstrument. RI lade redan från början stor vikt vid den musikarkeologiska sidan och gav därigenom ämnet såväl formellt som ekonomiskt fotfäste. År 1977 gavs musikarkeologin egen rubrik och artikel i Sohlmans musiklexikon, och samma år ägnades den aktuella fornmusikforskningen i Norden uppmärksamhet på IMS:s (International Musicological Society) kongress i Berkeley, USA. (Lund 1978a.) Nordisk musikarkeologi är således nu på väg att bli accepterad som forskningsgren såväl internationellt som nationellt.

2. Metoder, problem, analytiska hjälpmedel

2.1. Musikarkeologins nuvarande hypotetiska utgångspunkter

Jag arbetar i nuläget utifrån följande tre hypotetiska grundförutsättningar:

- I. Termen musik har genom tiderna använts med ett mycket skiftande innehåll. (Jfr Bengtsson 1977.) Jag utgår ifrån att musik och musikbruk hos våra forntida förfäder ej sammanfaller med vad t.ex. vi i vår tids vardagspråk förknippar med ordet musik.
- II. Det finns bevarade långt flera spår av forntida musikbruk än vad som hittills har uppmärksamrats.
- III. Utifrån sådana spår — och med tvärvetenskapliga metoder — bör det bli möjligt att stegvis få en växande inblick i och förståelse för forntida musikpraxis, musikens klangvärld och dess användningsområden.

2.2. Musikarkeologens musikbegrepp

Man vet, från redan gjorda fynd, att människor i de förkristna nordiska kultu- rerna supplerade naturens ljud med egen ljudframställning. Musikantropologin visar, att alla kulturer i olika tider skapat "artificiella" ljudvärldar, vilka tjänat många skiftande och ofta kombinerade syften, samt att det ur sådana ljudvärldar går att urskilja akustiska fält, som är besläktade med vad moderna västerländska människor vanligen betecknar som musik. En fråga för den framtida forskningen är, huruvida det inom fornnordens ljudvärldar går att påvisa sådana "musik-fält", och om det i så fall är möjligt att avgränsa dessa från omgivande akustiska fält (som t.ex. talspråk och olika signalsystem) och från handlingar där de ingår som de- lelement (t.ex. i ritualer och koordinerade arbeten). Innan denna fråga kan bli aktuell — och då först blir det också nödvändigt med ett närmare preciserat eller definierat musik-begrepp — måste musikarkeologin försöka skaffa större kunskaper om förhistoriens totala ljudvärld.

I musikarkeologins *nuläge* — vilket bl.a. innebär mer eller mindre improvi- serade samarbetsformer med många olika forskningsgrenar och allmänhet — är det praktiskt fördelaktigt att använda ett musikbegrepp som ej fjärrar sig allt- för långt från gängse språkbruk. Motsvarande hållning är ändamålsenlig även beträffande benämningar av de föremål som forntidsmänniskorna använt vid sin ljudproduktion. Som samlingsbeteckning använder jag termen ljudredskap. När ljudredskapen är av sådan typ att de i allmänt språkbruk vanligen betecknas som musikinstrument (exempelvis bronslurar och fingerhålsflöjter) används också denna term. Några klara skiljelinjer mellan termerna artificiell ljudvärld och musik respektive ljudredskap och musikinstrument går dock inte att dra.

2.3. Källmaterial

Angående eventuella bevarade fornnordiska musiktraditioner refereras till 2.10. nedan. Här skall endast behandlas de spår "musiken" lämnat i form av ljud- redskap, avbildningar samt uppgifter i tidiga skriftkällor.

Bevarade ljudredskap (hela eller fragmentariska) finns från samtliga huvud- perioder, dvs. sten-, brons- och järnålder, och utgör det mest omfattande musik- arkeologiska källmaterialet. Ändå framstår dessa fynd som mycket fåtaliga jämfört med andra förhistoriska föremålstyper. Detta kan självklart betyda att mu- sik med ljudredskap har haft ringa betydelse i nordisk forntid. Bilden blir dock en annan om man beaktar följande möjligheter: I. *Ljudredskap har gått förlorade*. Det är troligt, att de fornnordiska ljudredskapen — såsom fortfarande är fallet med t.ex. många enkla europeiska folkliga ljudredskapstyper — huvudsakligen var gjorda av lätt förgängligt material (ben, bark, trä och andra växtdelar) och därför ej bevarats. II. *Ljudredskapen behöver inte ha varit specialkonstruerade för sina ändamål*. Vilket föremål som helst kan ha fungerat som ljudredskap. Ett kokkärl blir ett slaginstrument i det ögonblick man börjar slå på det för ljudets skull. Kroppsprydnader av t.ex. snäckskal eller bronsplattor blir även rasselinstrument när man börjar lyssna till deras klirrande. III. *Fynd kan vara feltolkade eller otolkade*. Musiketnologin visar, att många musikinstrument till sin yttre form inte påminner om vad musikvetenskapligt oskolade menar med musikinstrument. Arkeologiska fynd, registrerade under andra rubriker eller som "okända" föremål, kan vara ljudredskap.

Vid musikarkeologiska inventeringar har påträffats ett stort antal föremål vilka — enligt nyss anförda punkterna II och III — kan vara möjliga ljudredskap. Des- sa utgör för närvarande mitt primära undersökningsmaterial.

Bildframställningar med musikmotiv har hittills endast påträffats på fynd/ fornlämningar från bronsålder och järnålder (t.ex. på hällristningar och bildste- nar). I relation till ljudredskapsfynden är bildfynden få. (Lund 1977a, b.)

Av *skriftkällor*, samtliga från järnålder eller senare, finns både utomnordiska, t.ex. romerska och arabiska i vilka musiken i norra Europa berörs, samt nordiska, vilka skildrar vikingatid men huvudsakligen är skrivna under tidig medeltid (ca 1100—1300). Skriftkällornas tillförlitlighet måste givetvis alltid källkritiskt prö- vas. (Lund 1977a, c.)

I det följande ges en orientering om metoder, problem och analytiska hjälpmedel i samband med inventering och bearbetning av ljudredskapsfynd (säkra och möjliga). Bild- och skriftkällor kommer ej att beröras närmare i denna artikel.

2.4. Materialsamlandet

Musikarkeologen når fyndmaterial på olika sätt: a) genom egna och andras inventeringar av arkeologiska samlingar, b) genom granskning av arkeologisk och musikvetenskaplig litteratur, c) som meddelanden från arkeologer och d) via allmänheten. Dessa olika moment skall här endast kort kommenteras.

a) I nuläget har samlingar inventerats i Danmark, Norge och Sverige. Den hittills mest omfattande inventeringen har kunnat genomföras i Sverige genom Musikmuseets projekt Riksinventeringen. Jag anser det mycket angeläget för den fortsatta fornmusikforskningen att motsvarande projekt initieras också i de övriga nordiska länderna.

b) Uppgifter om ljudredskapsfynd excerpas, bl.a. från museers kataloger. Hittills gjorda uppföljningar av sådana s.k. katalogfynd har dock — tyvärr — visat att objekten inte alltid går att finna och i sådana fall med stor sannolikhet har förkommit.

c) Som bör ha framgått ovan befinner sig musikarkeologin fortfarande i ett sökande och experimenterande skede, varför det i nuläget är svårt att förutsäga vilka typer av fynd som i framtiden kommer att visa sig vara särskilt fruktbara för fornmusikforskningen. Utgångspunkten för såväl fältarkeologer som inventerare bör därför vara, att varje föremål med potentiella ljudmöjligheter skall dokumenteras. Som vägledning för fältarbetare angående vilket material som för musikarkeologen är intressant att få dokumenterat, och hur sådant preliminärt kan klassificeras, har jag utarbetat en s.k. sannolikhetsgruppering. (Se 2.5.)

d) Jag har medvetet satsat på att utåtrikta och popularisera musikarkeologin, därför att jag anser detta vara forskares skyldighet men även i eget intresse: den information om musikarkeologin som gått ut via massmedia, utställningar, föredrag etc. har återbetalt sig genom att många värdefulla uppgifter om ljudredskapsfynd och svårtillgänglig litteratur har inrapporterats från allmänheten.

Vid en preliminär sammanräkning i januari 1979 hade inventeringsarbetet i Sverige, Norge och Danmark resulterat i — i runt tal — 1.200 förhistoriska ljudredskapsfynd/tillbehör (säkra och möjliga). Samtliga i Sverige påträffade fynd finns dokumenterade hos Riksinventeringen, Blasieholmstorg 8, 111 48 Stockholm.

2.5. Klassificeringssystem

För att underlätta beskrivning, katalogisering och bearbetning av fynden indelas dessa efter två klassificeringssystem: typklassificering och sannolikhetsgruppering. Vid *typklassificering* av s.k. arkeologiska ljudredskap kan olika metoder användas, såsom indelning efter material, byggnad, musikaliska möjligheter, kronologi, akustiska principer etc. Den typklassificering jag tillämpar bygger på akustiska principer enligt Hornbostel—Sachs' system från 1914. Här framlagda typklassificering — reviderad och förenklad för denna artikel — täcker hittills

kända *nordeuropeiska* arkeologiska ljudredskapstyper vilka belagts genom såväl bild- och skriftkällor som ljudredskapsfynd.

I. *Självklingande instrument (idiofoner)*

- A. Rasselinstrument
 - 1. Hängrassel 2. Glidrassel 3. Kärlrassel
- B. Skrapinstrument
- C. Slaginstrument (ej att förväxla med trummor, dvs. klass IV)
- D. Mungigor

II. *Blås/luftinstrument (aerofoner)*

- A. Fria aerofoner
 - 1. Vinare 2. Snurror
- B. Flöjtinstrument
 - 1. Kantflöjter 2. Spaltflöjter
- C. Trumpetinstrument (eller läppblåsta instrument)
 - 1. Ropare 2. Djurhorn 3. Horn/trumpeter av metall, trä, snäckor, ben
- D. Rörbladsinstrument (eller tunginstrument)

III. *Stränginstrument (chordofoner)*

- A. Musikbågar
- B. Lyrinstrument
- C. Harpinstrument
- D. Lutinstrument

IV. *Trummor (membranofoner)*, ej att förväxla med slaginstrument, dvs. klass IC.

För närmare förklaring till typklassificeringens grundprinciper samt instrumentbeskrivningar och terminologi hänvisas till Riksinventeringens rapport nr 4 (Lund 1978b). Där framlagda klassificering och terminologi avviker dock på flera punkter från den ovan redovisade.

Sannolikhetsgrupperingen har utarbetats i syfte att underlätta specialinriktade forskares orientering i fyndmaterialet samt vägleda materialinsamlare för att därigenom gardera forskningen mot i efterhand beklagliga förbiseenden av fynd. Det kan inte förväntas, att det mycket vida musikbegrepp utifrån vilket jag arbetar har fått samma genomslagskraft hos t.ex. alla de inventerare som är inkopplade på Riksinventeringen eller hos de forskare, fältarkeologer, museitjänstemän etc. vilka önskar beakta möjliga ljudredskap i ett fyndmaterial.

Grupp 1. Föremål vilkas *primära funktion* varit att avge ljud, dvs. s.k. säkra ljudredskap (t.ex. bronslurar, klockor).

Grupp 2. Föremål vilkas *primära funktion sannolikt* varit att avge ljud (t.ex. svinbenssnurror).

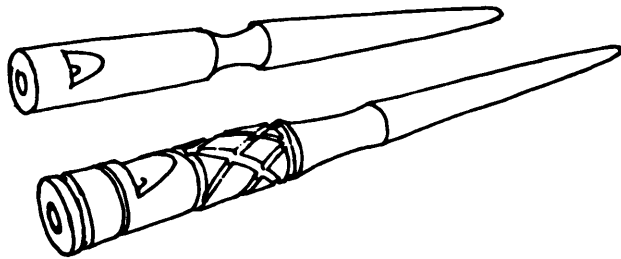

Fig. 1. Föremål av trä från Osebergskeppet, Norge, vilka av arkeologer tolkats som "visselpipor".
(Efter Vikingen 1968 s. 186)

Grupp 3. Föremål som sannolikt (att döma av t.ex. analogier) *tillverkats för dubbla funktioner*, bl.a. att avge ljud (t.ex. kroppsprydnader av snäckskal eller bronsplattor).

Grupp 4. Föremål som sannolikt *ej tillverkats i syfte att avge ljud*, men som till följd av sin konstruktion *kan alstra ljud* samtidigt med den primära funktionen och därmed sekundärt kan ha använts i ljudande syfte (t.ex. silverarmringar).

Grupp 5. Föremål vilkas *funktion är okänd* men vilka på grund av konstruktionen *kan alstra ljud* samt utifrån analogier, fyndomständigheter, egna och andras tolkningar och/eller andra omständigheter kan tänkas ha varit använda bl.a. som ljudredskap (t.ex. benföremål med utskurna skåror).

Grupperingssystemets huvudrubriker tillgodoser ett fynds sannolikhetsgrad som ljudredskap. Genom olika underindelningar tillgodoses dessutom fyndets sannolikhetsgrader beträffande datering (absolut eller relativ), exempelvis: *Grupp 1a*. Föremålen är otvetydigt musikinstrument och otvetydigt från fornnordisk tid (t.ex. benflöjten från Birka). *Grupp 1b*. Föremålen är otvetydigt musikinstrument, men deras datering till fornnordisk tid är tveksam (t.ex. benflöjten från Hammeren, Bornholm. Jfr Lund 1979a).

(Som arbetsteoretisk tidsgräns mellan forntid och medeltid i Norden använder jag årtalet 1050. I realiteten är det naturligtvis omöjligt att definitivt avgränsa vår forntid med ett bestämt årtal.)

Sannolikhetsgrupperingen är en preliminärgruppering. Redan gjorda samt kommande utvärderingar flyttar om många fynd mellan de fem grupperna eller placerar dem helt utanför. Det sistnämnda, s.k. *i-resultat* (icke-ljudredskap), är för musikarkeologen lika väsentligt som s.k. *s-resultat* (sannolika/säkra ljudredskap). Exempel på *i-resultat* är "flöjterna" från Osebergskeppet (fig. 1) och snarlika föremål av horn. Dessa har av arkeologer tolkats som flöjter på grund av *yttre* likhet med sådana. Berörda föremål (vilka eventuellt är s.k. selpinnar) saknar dock resonansrum och kan av detta skäl uteslutas som musikinstrument.

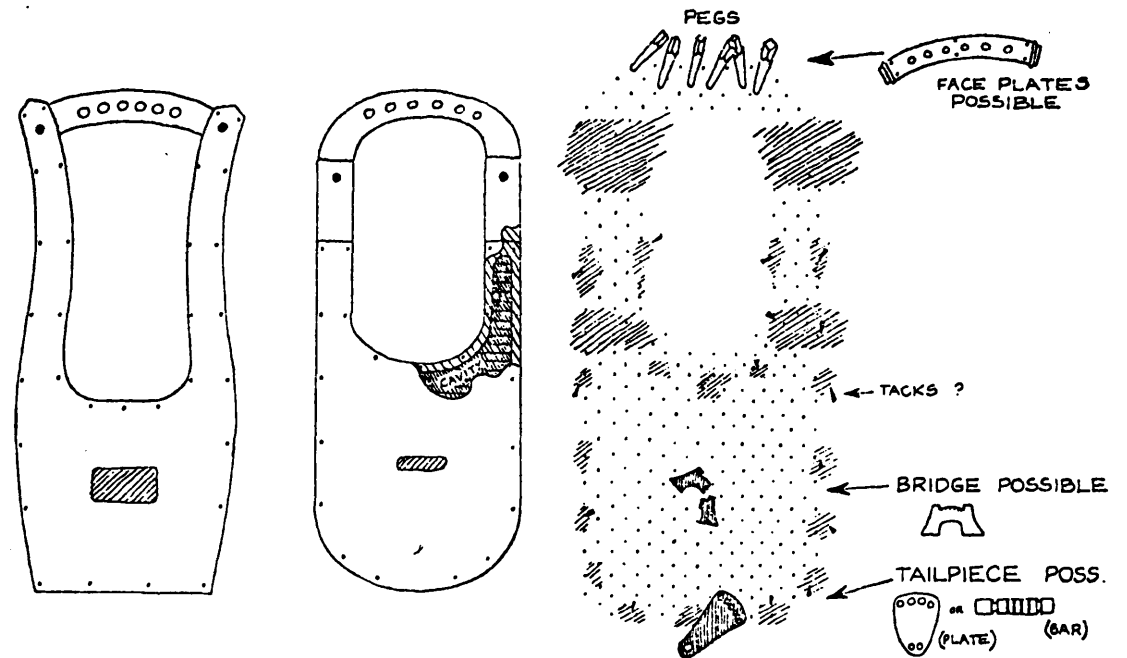

Fig. 2. Principskiss av fynd av lyra in situ.
(Efter Lawson 1978 s. 6)

2.6. Materialtolkning

I arbetet med att verifiera eller justera ett föremåls preliminära placering inom de fem sannolikhetsgrupperna använder jag vanligen en kombination av olika teoretiska och praktiska analyser, såsom granskning av arkeologiska data (2.7.), analogianalyser (2.10.), praktiska försök med originalfynd eller s.k. ersättningsmodeller (2.8.), laborativa undersökningar (2.9.) etc. Ofta anlitas teknisk expertis från olika fackområden, och några gånger har det varit möjligt att genomföra undersökningar i form av större tvärvetenskapliga projekt.

Av de senare skall i första hand nämnas de omfattande undersökningar av vikingatida norska s.k. rangler, vilka — i samarbete med bl.a. arkeologen Jan Helmer Gustafsson — utfördes sommaren 1974 i Lejre, Danmark. Detta projekt blev tvärvetenskapligt även på så sätt, att övriga inkopplade forskningsgrenar ej enbart fungerade som hjälp för musikarkeologen utan också kunde tillgodose egna intressen och prova egna teorier gällande berörda material. Undersökningarna av ranglene gjordes utifrån hypoteserna a) att de varit enbart ljudredskap (i detta fall rasselinstrument) använda i processioner eller under körturer, b) att de ingått som del av hästuprustning, eventuellt som del av draganordning för vagnar, eller c) att de haft båda ovannämnda funktioner. I samband med undersökningarna aktualiserades en mängd delproblem vilka alla — för att kunna lösas tillfredsställande — krävde sina specialister (rekryterade från Sverige, Danmark, Norge), exempelvis: vilken typ av järn var ranglene gjorda av; smidesteknik;

vagn typer; använda träslag; seldon; draganordningar för häst/vagn; häst typer; vilken typ av vägunderlag körde man på etc. Sistnämnda fråga aktualiserade i sin tur ytterligare marginella problem, t.ex. använde vikingarna vagnar för vardagsbruk eller enbart i ceremoniella sammanhang. (Lund 1974c.)

Lejre-projektet gav lovande försmak på en undersökningsmodell som torde kunna utgöra ett av musikarkeologins viktigaste medel under etapp 3 (enligt den skiss som redovisats i artikelns inledning).

2.7. Arkeologiska data

Musikarkeologen måste noga beakta och analysera fyndmaterialets förefintliga arkeologiska data, dvs. uppgifter om fyndomständigheter, fyndläge, fyndkombinationer, utgrävnings- och dokumentationsteknik, tolkningsförslag etc. Speciellt värdefullt analysmaterial utgör befintliga bildokumentationer av s.k. slutna fynd "in situ". Utifrån sådant bildmaterial kan — i enstaka fall — slutgiltigt fastslås att ett föremål är musikinstrument eller del av sådant (se fig. 2). Som exempel på korrigering av preliminär sannolikhetsgruppering kan nämnas vissa svinbetar med inskurna skåror vilka jag tolkat som skrapinstrument, men som Gunborg O. Janzon utifrån arkeologiska data — i detta fall fyndläget — kunnat påvisa sannolikt utgör halskragar där skåroarna förmodligen fungerat som fästpunkter vid monteringen av betarna. (Janzon 1974 s. 88 ff. Se även dens. s. 67 ff. och 77 f.)

2.8. Praktiska analyser med originalfynd och ersättningsmodeller

Praktiska analyser innebär att fynd (originalfynd eller ersättningsmodeller) provas i praktiken i syfte att undersöka deras speltekniska möjligheter, klangegenskaper samt potentiella användningsområden som ljudredskap. Laborativa undersökningar utgör en integrerad delmetod inom de praktiska analyserna men behandlas i denna artikel under egen rubrik. (2.9.)

Originalfynd. Klang- och speltekniska möjligheter hos säkra eller sannolika ljudredskap provas redan vid inventeringsarbetet, förutsatt att fynden bedöms vara i sådant skick att de ej kan skadas därav och att inventeraren besitter nödvändiga speltekniska färdigheter. (Lund 1979b.)

Ersättningsmodeller. Vid mera omfattande försök används olika typer av ersättningsmodeller, vilka — i andra sammanhang — betecknats med en mängd skiftande termer såsom kopior, repliker, reproduktioner, efterbildningar, avbildningar, rekonstruktioner, modeller etc. Dessa termer har ibland använts som synonymer och ibland i särskiljande syfte. Jag har funnit det lämpligt att skilja mellan fyra huvudtyper av ersättningsmodeller och valt att kalla dessa: a) kopior, b) rekonstruktioner, c) rekonstruktionsförslag, d) typmodeller. Utanför dessa grupper — mellan vilka det ej går att dra skarpa gränser — faller efterbildningar gjorda i icke-vetenskapliga syften, exempelvis souvenirer, leksaker, filmrekvisita el.dyl. Föreliggande avsnitt är koncentrerat på beskrivning av de fyra huvudtyper av ersättningsmodeller som jag använder i samband med praktiska analyser.

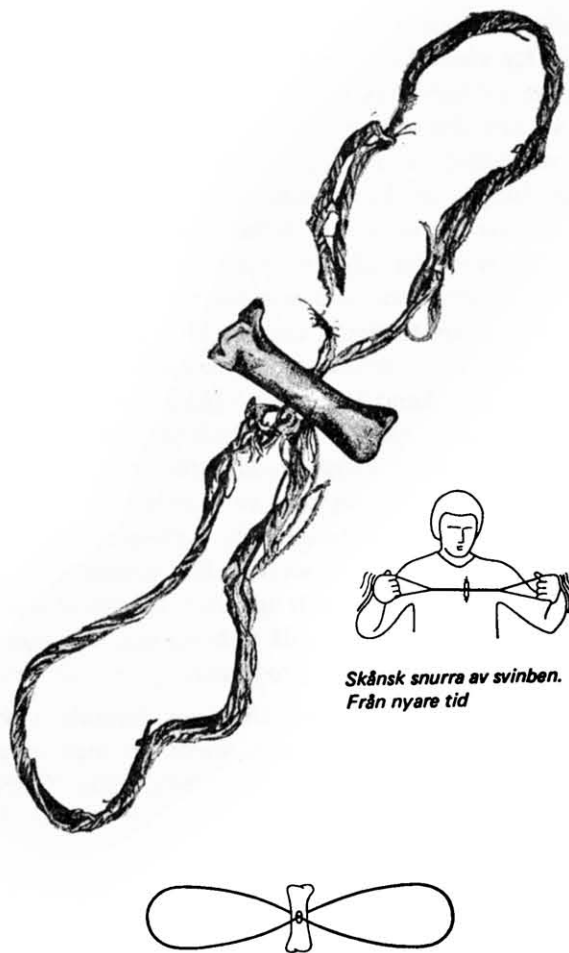
a) *Kopior* innebär att intakta fynd dubbleras i deras *nuvarande* skick. Samma term används dock för efterbildningar av bevarade föremål i deras sannolika *ursprungliga* skick. För att kunna skilja på dessa två typer betecknas den förra F-kopior (fyndkopior) och den senare U-kopior. *F-kopior* tillverkas för bl.a. olika pedagogiska och vägledande ändamål, för vandringsutställningar el.dyl. Dylika kopior skall främst återge visuella aspekter av fynden som sådana och dessutom tidens förslitningseffekter på dem. Vid tillverkning av *U-kopior* däremot, eftersträvas en eliminering av de förändringar som åsamkats fynden genom lång lagringstid i jorden. Vid praktiska analyser som äsyftar att undersöka fynds ursprungliga ljudmöjligheter används främst U-kopior. Med tanke på ett materials stora betydelse för klangkvaliteten eftersträvas högsta möjliga grad av materialtrogenhet för U-kopiorna. (Se t.ex. Lund 1974c s. 65 ff.) Detta medför emellertid ibland vissa kompromisser gällande formlikheten. Sådana kompromisser — om dock små — kan bli aktuella när t.ex. originalfynden tillverkats av material som naturen själv till stor del format, såsom ben av djurskelett. I sådana fall kan det vara orealiserbart att få fram exakt likformade duplikat, men jag benämner ändå ett dylikt duplikat "kopia", förutsatt att det har tillgodosett originalets essentiella ljudegenskaper. Här måste dock framhållas, att ljudet från ett instrument alltid beror på hur utövaren kan och vill traktera det, det sistnämnda i sin tur beroende bl.a. på syftet i vilket ljudet produceras.

b) *Rekonstruktioner.* Denna term används om föremål vilka tillverkas på basis av så många eller så "talande" fyndfragment, att man ej anser sig behöva tveka om originalets ursprungliga utformning (t.ex. vissa djurhorn, bronslurar, rangler). (Lund 1974c.)

c) *Rekonstruktionsförslag.* Termen avser rekonstruktioner gjorda utifrån fragment vilka ej är tillräckliga för en entydig tolkningsmöjlighet, exempelvis "Lundapipan", som kan tolkas både som hornpipa eller del av säckpipa. (Wahlöö 1975.) Motsvarande flertydighet föreligger inför de två bevarade vikingatida stall vilka — enligt min mening — kan härröra från flera möjliga typer av stränginstrument. (Lund 1974a s. 39.)

d) *Typmodeller.* Termen används om recenta konstruerade föremål vilka ej imiterar ett individuellt originalfynd, utan återger någon eller några — för en musikarkeologisk undersökning — essentiella konstruktiva egenskaper som kan återfinnas hos en hel grupp av besläktade originalfynd. En typmodell kan också tillverkas på basis av globalt förekommande förlagor, potentiellt möjliga som ljudredskap också i det forntida Norden. Ett sådant exempel utgör den s.k. musikbågen — i sin enklaste form primärt ett jakt- och/eller stridsredskap vilket sekundärt går att använda som musikinstrument. Exempel på frågeställningar inför en dylik hypotetisk typmodell är: kan nordiska träslag och bågsträngmaterial ha givit klangliga effekter vilka stärker sannolikheten för att spel på musikbågetyper förekommit även i det forntida Norden?

För tillverkning av ersättningsmodeller krävs personer som — utöver förtrogenhet med och nyfikenhet inför musikarkeologiska problemställningar — är skickliga och, i fruktbar mening, fantasifulla hantverkare. En sådan har jag fun-

Skånsk snurra av svinben.
Från nyare tid

Fästandet av bandet

Fig. 3. Snurra, europeiskt folkligt ljudredskap av genomborrat mellanhands/mellanfots-ben av svin.
(Efter Lund 1974a s. 19. Teckning: Jørgen Kraglund, Skalk)

nit i instrumentmakaren och musikern Åke Egevad, Ovesholm.³ Denne gör — under sitt brottande med material- och konstruktionsproblem — iakttagelser samt väcker frågeställningar vilka knappast skulle ha kunnat förutses ur enbart teoretisk horisont, exempelvis: i samband med tillverkning av ett större antal svinbenssnurror (rekonstruktioner), fig. 3, upptäckte Egevad att svinbenen måste vara genomborrade exakt i balanspunkten för att kunna fungera som snurror. Detta kriterium på svinbenssnurror, som jag inte själv tänkt på eller funnit meddelat tidigare, har senare bekräftats av äldre personer vilka själva tillverkat liknande ljudredskap. När Egevad någon gång misslyckades med att få hålet på

³ För tillverkning av ersättningsmodeller för bronslurar anlitar jag Folke Petersson, Smedjetorpet, Ängelholm.

Fig. 4. Benföremål med utskurna skåror. Havor, Hablingbo sn, Gotland.
(Foto: Georg Gådefors, Ragu)

korrekt ställe, kompenserade han detta genom att bearbeta benets ändar varigenom den önskade jämvikten erhöles. Därigenom gavs samtidigt en sannolik förklaring till varför vissa originalfynd av möjliga svinbenssnurror har bearbetade ändar. (Se även Lund 1979a.)

Praktiska analyser samt tillverkning av ersättningsmodeller aktualiserar således många gånger uppslag och problemställningar av oförutsedda slag. Som ytterligare exempel kan hänvisas till speltekniska försök med den s.k. Balkåkratrumman. Vid dessa framkom, att "Balkåkratrummans" delar eventuellt ej har tillverkats för att monteras såsom de nu är utställda (Statens historiska museum, Stockholm). Därigenom minskades också sannolikheten för att fyndet ursprungligen kan ha utgjort ett ljudredskap, åtminstone av den gonggong-typ jag hittills har antagit. (Lund 1979b.)

2.9. Laborativa undersökningar

Med denna benämning avses praktiska analyser i form av undersökningar vilka kräver avancerad teknisk utrustning samt medverkan av högt kvalificerad expertis. Hittills har musikarkeologin endast i begränsad omfattning haft möjlighet att tillämpa laborativa undersökningar, men jag vågar ändå påstå — utifrån redan gjorda rön — att den kommande fornmusikforskningen i allt större utsträckning kommer att bli beroende av sådana.

Den hittills mest omfattande konsultationen av laborativ fackexpertis som musikarkeologin kan redovisa ägde rum i samband med det tidigare omtalade Lejreprojektet. I detta deltog experter inom metallurgi, röntgenologi, konservering, akustik, dendrokronologi, C-14 datering och osteologi. (Lund 1974c.)

En nära förestående undersökning — dock av begränsad omfattning — går ut på att jämföra slitspår på arkeologiska fynd av genomborrade svinben (möjliga snurror, fig. 3) med slitspår som uppkommit på en ersättningsmodell (U-kopia) av svinbenssnurra vilken använts ca 15 minuter dagligen i två månader. En långt mera omfattande undersökning, metodiskt besläktad med nyss nämnda, är redan påbörjad. Den går ut på att i samarbete med bl.a. rättsodontologisk, kriminalteknisk och osteologisk expertis försöka fastslå huruvida något, några eller alla föremål ur den talrika — men hittills otolkade — fyndgrupp som består av räfflade eller tandade benföremål (fig. 4), kan ha utgjort ljudredskap. Dessa fynd har stor spridning i såväl tid som rum samt uppträder i en mängd varianter. Utgångshypotesen är — med stöd av analogier och arkeologiska data — att berörda benföremål är potentiella skrapinstrument (s-grupp 5) och att skrapning över räfflor/tandningar bör ha lämnat slitspår. (Jfr Janzon 1974 s. 78.) På utomeuropeiskt område används snarlika benföremål som skrapinstrument men i vissa

fall kan de ej uppvisa slitspår efter skrapning eftersom de tillverkats som gravgåvor till döda män eller i annat symboliskt syfte, och således inte blivit använda. De nordiska fynd som saknar slitspår kan givetvis också utgöra oanvända skrapinstrument, men detta går dock ej att belägga enbart genom analyser av fynden som sådana. Annorlunda förhåller det sig med fynd som uppvisar slitspår. Slitspår kan ha uppkommit genom flitigt användande som skrapinstrument, men musikarkeologen måste dock även fråga sig vilka andra av föremålens möjliga funktioner, som kan ha medfört liknande slitspår. De tolkningsalternativ jag känner till, går ut på att föremålen — i stället för att ha blivit beskrapade — "själva har skrapat", t.ex. genom att användas i samband med beredning av textilier, för att frigöra kött från djurben etc. (Jfr Coles 1975 s. 127.) Om man med hjälp av laborativ expertis kan fastslå, att skrapning i ljudande syfte lämnar slitspår vilka ej kan förväxlas med slitspår uppkomna genom användning i andra syften, skulle möjligheten till funktionsbestämning ökas avsevärt. Ett bidrag till denna undersökning är planerat äga rum i samband med ett kommande musikarkeologiskt skolturnéprogram. Ett ben med skårar och ett tandat ben (Ukopior) kommer att utsättas för en lång förslitningsprocess motsvarande den ovan omtalade svinbenssnurrans. Dessa beskrapade ben kommer därefter att jämföras med olika originalfynd med redan konstaterade slitspår. För att fullkomna jämförelserna behövs dock, att man även tillverkar ersättningsmodeller (t.ex. typmodeller) vilka blir utsatta för kvantitativt motsvarande förslitning i samband med beredning av textilier, födoämnen eller andra processer som man kan tänka sig att berörda föremålstyper har utsatts för.

2.10. Analogianalyser

Tolkningsuppslag och tolkningsindiciär rörande ett arkeologiskt fyndmaterial kan nås genom jämförelser med snarlikt material från andra geografiska områden och/eller epoker. En kontroversiell typ av sådana analogier utgör de etnologiska parallellerna, dvs. slutsatser om forntida epoker dragna genom jämförelser med levnadssätt och villkor hos *nu levande folkgrupper* på utvecklingsnivå motsvarande den epok man undersöker. (Använda med försiktighet — fr.a. beträffande sociala funktioner — är och förblir sannolikt de etnologiska parallellerna av ofrånkomligt värde för musikarkeologin, eftersom dessa bl.a. erbjuder unika möjligheter att kunna studera tillverkning och spelteknik gällande primitiva musikinstrumenttyper gjorda av snabbt förgängligt material.)

Andra analogier är sådana man kan göra med *förgångna utomnordiska kulturer*, vilka ofta kan uppvisa en mer rikhaltig ikonografisk och skriftlig dokumentation än den vi har för det forntida Nordens vidkommande.

Den *hypotes* som, enligt min mening, i första hand motiverar *alla olika analogier* går ut på, att *ju mer globalt förekommande och ju tidigare belagd en ljudredskapstyp är, desto större är sannolikheten att den förekom också i vår egen forntid*. (Denna hypotes används bl.a. som vägledning vid sökandet efter hittills obeaktade ljudredskapskategorier i de arkeologiska samlingarna.) Men analogierna fungerar också åt andra hållet. Ett arkeologiskt fynd med ljudalstrande egenskaper får stärkt sannolikhet som ljudredskap om det påträffas i jämförelse-

material som säkert ljudredskap. Exempel på detta är genomborrade mellanhands/mellanfots-ben av svin (fig. 3), vilka musikarkeologen utifrån europeiska folkliga analogier tolkar som sannolika ljudredskap (snurror). (Sárosi 1967 s. 67 f.; Sevåg 1973 s. 20 f.) Inom nordisk arkeologi har dessa svinben tidigare tolkats som knappar eller amuletter.

Ett för den nordiska fornmusikforskningen speciellt intressant jämförelsematerial finns att hämta inom Norden självt, i form av bevarade rester av särpräglad och aldrig folklig musikpraxis. Dessa rester är intressanta dels för att de ger uppslag till analogier med forntida musikbruk och dels för att de — rentav — kan utgöra slutfasen på kontinuerliga musiktraditioner med rötter i fornnordisk tid, eventuellt med bortglömda ursprungsfunktioner. Det nordiska material som här åsyftas kan delas in i två grupper. Den första utgörs av sedan länge kända och av musikforskare flitigt studerade folkliga traditioner såsom jojkning, fäbodmusik, isländska tvesånger, karelska gråtsånger, norska kämpavisor, färöiska kvad/dansånger. Hittills har emellertid ingen av dessa traditioner kunnat följas längre tillbaka än till medeltiden (de tidigaste egentliga uppteckningarna gjordes på 1800-talet).

Den andra gruppen är mera försummad, vilket kanske fr.a. beror på att den faller utanför ett konventionellt etnocentriskt musikbegrepp. Denna grupp utgörs av ljudredskap och bruk av ljudredskap som nu ofta återfinns reducerade till leksaker respektive lek. Dessa kan emellertid lätt härledas till äldre genuinare prototyper vilka är omgivna av mytologiska (muntligt traderade) sägner som i sin tur tyder på ursprunglig användning i "seriösa" syften av bl.a. magisk art. En systematisk insamling och bearbetning av befintligt material av ljudredskapstyper inom denna grupp — såsom svinbenssnurror, vinare, rassel av fågelstrupar och svinblåror etc. — skulle förhoppningsvis kunna kasta nytt ljus över vissa sporadiska och nu svårtolkade uppgifter i tidiga nordiska skriftkällor. Undersökningar av detta slag faller fr.a. inom etnologin, men eftersom resultaten av sådan forskning i högsta grad är intressanta för musikarkeologen, är det rimligt att denne själv bidrar när tillfälle erbjuder sig. Ett sådant tillfälle fick jag i samband med en av Rikskonserter producerad skolturné hösten 1978 i Skåne och Blekinge. (Tonfallet 1978: 18.)

Under denna turné — med ett program om fornnordisk musik — kom jag i närkontakt med i runt tal 3.000 skolbarn i åldern 10—12 år, dvs. mellanstadiet klasser 4—6. I samband med demonstration av en svinbenssnurra (F-kopia) meddelade ca 90 % av barnen ur årsklasserna 4 och 5, att de redan kände till snurror i form av knappar. Vid närmare utfrågning visade det sig, att ca 20 % av barnen fått sin kännedom om knappsnuurror från mer eller mindre tillfälliga källor (syskon, kamrater, lekskolor, böcker, TV-program etc.), medan majoriteten — ca 80 % — hade sin kännedom från den äldre generationen — oftast från kvinnosidan. Dessa mormödrar, farmödrar, gammelmormödrar eller gammelfarmödrar hade — när de passade barnen — lärt dem att hantera knappsnuurror. I en del fall hade de äldre också berättat om andra typer snurror som de använde i sin barndom, såsom *genomborrade svinben*, nötter eller träbitar. Alla uppgiftsgivare av sistnämnda kategorier snurror noterades med namn och adress, och vissa

av dessa äldre traditionsbärare hade jag också möjlighet att kontakta i samband med turnéverksamheten. Sådana direktkontakter — som oftast blev av mycket välvillig karaktär i och med att de hade etablerats genom barnbarnen — bekräftade inte enbart barnens uppgifter utan resulterade dessutom ofta i upplysningar om andra hemmagjorda ljudredskapstyper samt dessas sociala funktioner. Exempelvis berättades, att vinare kunde användas i syfte att locka fram fladdermöss för att av sådana tillverka en effektiv "kärleksdryck".

Utöver de många intressanta uppgifter rörande ljudredskap som — mer eller mindre slumpartat — nåddes på ovan redovisade sätt, gjorde jag en rad iakttagelser vilka borde kunna utgöra värdefull vägledning för en mera medveten fortsatt bedriven kartläggning av dolda traditionsbärare. Av sådana iakttagelser kan följande nämnas: 1) Barnen får sina upplysningar från gammelföräldrarna, ej från sina riktiga föräldrar, vilka antingen har glömt, ej har tid eller inte finner det intressant att vidareföra vad de i sin egen barndom sannolikt har erfärut från sina gammelföräldrar. 2) Uppgifter lämnas huvudsakligen av barn ur årsklass 4 och 5. En hypotetisk förklaring till detta är, att barn ur årsklass 6, dvs. i 12-årsåldern, börjar förtränga minnet av sina primitiva ljudande leksaker. "Glömskan" tycks hålla i sig i vuxen arbetsför ålder och minnet återkommer först när de själva blir gammelföräldrar. 3) Barn i eller från urbana miljöer tycks inte ha samma kontakt med sina gammelföräldrar som landsortsbarn och förefaller också mer okunniga när det gäller ovan berörda folkliga traditioner. 4) Många av de uppgiftsgivare vilka barnen relaterar till visar sig ofta redan ha avlidit. Vår tids äldsta generation utgör eventuellt de sista som kan ge upplysningar om här berörda ljudredskaps tidigare praktiska, magiska eller andra sociala funktioner. En kartläggning av dessa borde således prioriteras framför kartläggningen av ljudredskapen, eftersom de senare förmodligen kan vara åtkomliga också längre fram i tiden.

Rikskonserterns musikarkeologiska skolprogram kommer att fortsätta våren 1979 i Småland samt i hittills ej besökta delar av Skåne. Under denna kommande turné — vilken innebär närbesök med ytterligare 4.000 barn — avser jag att fortsätta den preliminära kartläggningen av uppgiftslämnare med kännedom om de snabbt utdöende traditionerna och kunskaperna om primitiva ljudredskap. De uppgifter som erhålls i samband med denna turné kommer att följas upp och bearbetas i samarbete med professor Ernst Emsheimer, Stockholm, vilken också tillägnas här framlagda arbete.

Referenser

- Bengtsson, I. 1977. Musik. (Sohlmans musiklexikon. 2. uppl. Bd 4.)
 Broholm, H. C. 1965. Lurfundene fra bronzetiden. København.
 Coles, J. 1975. Forsøg med fortiden. Højbjerg.
 Henschen-Nyman, O. 1964. Klang i Gävle museum. (Arbetsblad 15/7.)
 Hornbostel, E. M. & Sachs, C. 1914. Systematik der Musikinstrumente. (Zeitschrift für Ethnologie.)
 Hägerstrand, T. 1953. Innovationsförloppet

- ur korologisk synpunkt. Lund.
 Janzon, G. O. 1974. Gotlands mellan-neolitiska gravar. Stockholm.
 Jørgensen, S. 1956. Kongemosen. (Kuml.)
 Lawson, G. 1978. Stringed musical instruments in excavations. Stockholm. (Riksinventeringens rapport nr 14.)
 Lithberg, N. 1914. Koskällan. (Fataburen.)
 Lund, C. 1972. Studier över förhistoriska musikinstrument i Norden. Lunds universitet (duplic.). Trebetygsuppsats i nordisk och jämförande forn-kunskap.
 Lund, C. 1973. Oldtidens orkester. (Skalk nr 2.)
 Lund, C. 1974a. Klang i flinta och brons. Utg. av Musikmuseet. Stockholm.
 Lund, C. 1974b. The sound of archaeology. Utg. av Musikmuseet. Stockholm.
 Lund, C. 1974c. Paa rangel 1974. (Stavanger museums årbok.)
 Lund, C. 1977a. Norden. (Sohlmans musiklexikon. 2. uppl. Bd 4.)
 Lund, C. 1977b. Bevarade bildframställningar med musikinstrument från det förhistoriska Sverige. Stockholm. (Riksinventeringens rapport nr 11.)
 Lund, C. 1977c. Nordisk musikarkeologi — en introduktion. (Artes nr 2.)
 Lund, C. 1978a. Twelfth Congress of the International Musicological Society, Berkeley, California, USA. (Fornvännen nr 3.)
 Lund, C. 1978b. Information och vägledning gällande inventering av förhistoriska musikinstrument/ljudredskap. Stockholm. (Riksinventeringens rapport nr 4. 2. uppl.)
 Lund, C. 1979a. Nordens äldsta spaltflöjt. (Fornvännen nr 1.)
 Lund, C. 1979b. Ett märkligt fornfynd från Balkåkra. (Våra härader.)
 Moberg, C.-A. 1951. Från kämpevisa till locklåt. (STM.)
 Nerman, B. 1937. Vartill har Balkåkrapiäsen använts? (Fornvännen.)
 Norlind, T. 1941. Musikinstrumentens historia. Stockholm.
 Norlind, T. 1947. Bilder ur svenska musikens historia. Stockholm.
 Ohlson, G. 1967. Studier över gravmaterial från stenålderslokalen på Ire, Hangvar sn, Gotland. Stockholm. Lic.avhandling.
 Oldeberg, A. 1950. Vallhorn, herdepipor och lurar. (Värmland förr och nu.)
 Sárosi, B. 1967. Die Volksmusikinstrumente Ungarns. Leipzig. (Handbuch der europäischen Volksmusikinstrumente I:1.)
 Seväg, R. 1973. Det gjallar og det læt. Oslo.
 Svenska fornminnesföreningens tidskrifter, 1876—1880.
 Tonfallet, 1978, nr 18.
 Wahlöö, C. 1975. Säckpipa i Lund? (Kulturens årbok.)
 Vestergaard-Nielsen, S. 1951. Bløkkfløjter fra oldtid og middelalder. (Kuml.)
 Widstrand, C. G. 1948. Förhistoriska musikinstrument. Stockholms högskola. Trebetygsuppsats i arkeologi.
 Vikingen, 1968.

Summary

Methods and problems in Scandinavian archaeomusicology.

Background and present situation

Research on music and music customs in early Scandinavia should have as its aim an understanding of the nature, practice, and purpose of music and sound within the behavioural patterns and ideology of ancient Scandinavian cultures. Systematic research, termed archaeomusicology, on ancient Scandinavian music was started by the author in the early 1970s. As a discipline, it is still searching and experimenting. It must make use of all forms of both specialised and interdisciplinary methods which can be judged as contributing to the fulfilment of its objectives.

The designation archaeomusicology indicates this discipline's affinities with the fields of both general archaeology and musicology. Archaeomusicology shares the interest of other branches of musicology (e.g. that of ethnomusicology) to project the history of

music as far back in time as possible. However, while ethnomusicology approaches early history from the present through a gradual retracing of continuous traditions, archaeology attempts to reach early history primarily by proceeding from artefacts. From the point of view of archaeomusicology, the above-mentioned aim could be tackled by means of the following, roughly outlined, stage-by-stage strategy:

Stage 1. To secure a primary material of potential sound-producing devices, sufficiently comprehensive to provide a basis for significant further study.

Stage 2. To evaluate and classify the primary material—geographically, chronologically, typologically, chorologically (i.e., its spread)—by means of theoretical as well as practical analyses.

Stage 3. Interdisciplinary theoretical and practical analyses of larger find groups and find complexes.

Stage 4. Integration of the archaeomusicological results with results from other research fields such as general archaeology, ethnomusicology, art history, religious history, linguistics, communication theory, dance research, etc.

Such a model creates a theoretical structure which can never be followed in this order. It is thus intended only as a hypothetical work plan.

At present, archaeomusicology in Scandinavia is dominated by the search for concrete evidence of ancient musical cultures, i.e. archaeomusicology is still essentially at stages 1 and 2 of the above strategy.

Our knowledge of music in ancient Scandinavia must be based on surviving musical instruments and other sound-producing devices. Other sources—but so far rare—are contemporary iconographic material and early written texts. Archaeological finds of musical instruments/sound-producing devices are reached mainly by inventories of archaeological collections. Following upon inventory work in Sweden, Denmark and Norway, archaeomusicology can today account for some 1,200 prehistoric finds with sound-producing possibilities. The author classifies this material according to two systems: *type classification*—primarily according to the Sachs—Hornbostel system from 1914—and *probability grouping*—which means that the finds are divided into five groups according to their potential for use as musical instruments/sound-producing devices. Group 1 is composed of artefacts which clearly have been used for producing sound, such as bronze lurs, bells, flutes with fingerholes, etc. The objects from groups 2—5 must be analysed to determine which could have been used for sound-producing purposes. In evaluating the finds from groups 2—5, the author normally uses a specially devised combination of various theoretical and practical methods, including the scrutiny of archaeological data, analogy analyses, controlled practical and experimental trials with original finds or their copies/reconstructions, laboratory examination, etc. The author also traces sound-producing devices still in use (e.g. among children) which can be considered to have roots in ancient times. This ethnological research—new working methods are presented here—is carried out by the author in cooperation with professor Ernst Emsheimer, Stockholm, to whom the present article is dedicated.